

približavanje a pokrifu

dragan velikić

[Povodom knjige pesama Točka bijega Zvonka Makovića objavljene prošle godine u izdanju Grafičkog zavoda Hrvatske iz Zagreba]

Veliki Demijurg svetske književnosti, Lorens Darel, rekao je na jednom mestu u **Aleksandrijskom kvartetu**: »Umetnuti stvarnost jeste jedini način da se bude veran vremenu, jer u svakom vremenskom trenutku beskrajne su mogućnosti njenog umnožavanja. Život se sastoji od čina izbora. Večno zadržavanje suda i večno biranje«.

Pisanje je između ostalog i način da se određene situacije prožive u nekoliko različitih verzija. Zato i mislim da su autobiografije neostvarive, što nikako ne znači da su lažne. A ukoliko postoji otklon od autentičnog, onda je to u onoj meri u kojoj se bitno razlikuju fotografija i umetnička slika jednog istog pejzaža. Samo stvaralački čin nudi mogućnost ponavljanja prošlosti.

Točka bijega Zvonka Makovića otvara se pesmom **Naocičled** gde su i sledeći stihovi:

»Priče su odavno dokrajčile
svaku uspomenu.«

Tamni vilajet, neminovnost pogrešnog izbora, i jeste sudbina onoga koji piše, ali već sam čin montaže jeste ogrešenje o arhetip nekog stiha, strofe ili čitave pesme. Međutim, tek u »dokrajčivanju uspomene« nastaje priča za čitaoca, koja će možda jednom imati snagu da nekom »odabranom« čitaocu bude i »uspomena«. Jer, ne treba zaboraviti da je postmodernizam pre svega proizveo novog čitaoca.

Makovićevo knjiga **Točka bijega** je pokušaj »umetanja stvarnosti«, kako bi rekao Darel, pokušaj sažimanja tragova na širokim belim marginama. Njen naglašeni narativni ton čini je izuzetno čitljivom.

Svestan sam stereotipa koji prati pisanje o poeziji, čak i onda kada autor teksta nije kritičar, već pisac koji samo želi da ostavi kraći zapis o pročitanju knjizi. A stereotip se nameće pre svega u izbegavanju izricanja vrednosnog suda, kada pregršt reči i fraza kamuflira one tako jednostavne rečenice. Zato mirno konstataujem da je **Točka bijega** knjiga veoma sugestivnih prizora. Kažem prizora, ne stihova, jer u istoj meri kao i prethodne Makovićeve knjige pesama (**Strah** i **Ime**) i **Točka bijega** je donekle prozno ostvarenje. Čini mi se da je suvišna priča o tome da li su to pesme u prozi ili ne, suvišna zato što je **Točka bijega** veoma uspeła knjiga. Ali, rado ću izrečeni kompliment staviti pod sumnju ako kažem da sam »falsifikator« koji čitajući pesme traga za nekim drugačijim scenarijima u oporim mirisima i bojama stihova. Pesme vrednujem i po tome u kojoj meri nude priču. Uveren sam da posedujem tačne i konačne formule — sa kojom količinom čiste izvorske vode treba izmešati eterična ulja stihova da bi se dobio potpun prizor. Jer, samo sa tako spravljenom tekućinom mogu se pročitati slova ispisana bezbojnim mastilom između redova i po marginama. Za pesnika je dobro kada postoji onoliko formula koliko i strasnih čitalaca.

Poezija Zvonka Makovića bliska je poeziji Aleša Debeljaka, pa i Tomaža Šalamuna. Uproščeno gledajući, ono što je kod Šalamuna samo daleki rudiment naracije, kod Debeljaka je fragment, a kod Makovića čitava priča. Svaka-ko, ova proizvoljna konstatacija nema i ne može imati vrednosnu komponentu. Uostalom, po mnogima je naracija u poeziji negativnog predznaka.

U pesmi **Pomak, pomaci...** nalazimo i sledeće stihove:

»Ljudi se izjednačuju sa svojim sjenama
i tom se porivu odaju krajnje nesebično.
Nisam svoja sjena.
Prije da sam glas,
da sam slika,
da sam pokret.
Znak koji izlazi iz tijela poput sjemene
tečnosti.

Zvonko Maković Točka bijega

zora

Koji oploduje vrijeme dajući nam mogućnost

da prepoznamo svoju nenapisanu povijest.«

Od prve do poslednje pesme **Točka bijega** je pokušaj pisanja vlastite povesti, a zbog neograničenih mogućnosti »umetanja stvarnosti« takva povest je bliža apokrifu. Jer, svetlo je uvek neko drugo. Činjenice bivaju omakšane finom ironijom i tako žuđenom distancom.

Zašto čitam poeziju? Da bih stalno nalazio snagu i lucidnost da razbijam otvrdline u jeziku. Definicije koje proizvodi svakodnevni govor vremenom izgube svako značenje. Hranimo se tabletama kao da šarena kapsula može zameniti list salate, ili krišku sira. Čitajući poeziju ponovo nalazim iskonsku rasutost sveta, ma koliko je svaka pesma i napor okupljanja. Međutim, meni su važniji pabirci po marginama. I tako u **Točki bijega** nalazim one mitske gradove po brežuljcima što se ocrtavaju u plavetnilu Umbrije, gradove koje sam obilazio kao muzeje nalazeći privremeni počinak u dvodimenzionalnosti platna.

U pesmi **Ime** čitam stihove:

»Jedino što možemo jest da

promatramo predmete

koji nam ostaju uvijek izvan,

u uvijek nedohvatljivi.

Da oslušujemo vlastito disanje,

čujemo možda rečenice trećih lica,

i sve to doživljavamo

kao jedinstven objekt

koga već i golo trajanje

obogaćuje posebnim značenjima.

I onda?

Onda —

život se polako počinje pamtili.«

A sa pamćenjem ide i proces »dokrajčivanja uspomene«, i na pragu smo priče.

Zašto čitam poeziju? Možda i zato što su pesme nezavršene kombinacije, stanje poezije je infinitiv, a na čitaocu je da dopiše onih nekoliko slova što određuje vreme (ali i prostor) radnje. Stanje pesme je pozicija figura kada je svaki obrat na šahovskoj tabli moguć. Za pisca je proza uvek završena partija.

Čini mi se da **Točka bijega** pripada onim delima što nastaju u jednom delu. Slikajući prizore stihova, autor kao da nije menjao uglove. Čitavo posmatranje je izvedeno iz perspektive onoga koji zna da je svaki pogled u sebe samo pogled u ugašenu zvezdu. Nervom rode-nog »falsifikatora« otkrivam u pesmi **Bijelo nebo** »točku bijega«:

»Meni je tridesetosam godina.

Osjećam žudnju kao nikada ranije,
jer to je doba zrenja.

Znam to otkrivajući u tijelu fine pomake.

Užitak ostavlja trag na koži,

trag koji, istina, peče,
ali isto tako i zasvijetli poput munje
koja uzdiže na nebo.

Na nebu sam potpuno sam.

Zato i mogu sve vidjeti i sve zabilježiti.«

Vratimo se malo Makovićevoj knjizi pesama **Strah**, objavljenju pre šest godina. Na početku nalazimo moto iz **Vergilijeve smrti** Hermana Broha: »Bijah nestrpljiv u spoznavanju... i stoga htjedoh napisati sve... jer samo to je poetično«.

Nimalo slučajno ovaj tekst počinje Darelom rečenicom, jer tvorac **Aleksandrijskog kvarteta** jeste pesnik koji je to »sve« tako očajnički i strasno sabirao u svojim knjigama. U Makovićevoj zbirci **Strah** postoji pesma **Gabri- ele D'Annunzio** tako karakteristična po Brohovo- »nestrpljivosti«. U njoj je čitava priča sabijena u nekoliko koraka ekscentričnog pesnika. Žudnja da se obuhvati »sve« prisutnija je u pesmi nego u prozi, čak i onda kada prozni zapis od hiljadu strana prati događaje jednog dana, recimo, 16. juna 1904. godine.

I **Strah** i **Točka bijega** ispunjeni su Brohovo- »nestrpljivošću« koja za proznog pisca može biti pogubna, a za pesnika daleko manje opasna, jer pesma je tek započeta partija kada se svakoj figuri nudi barem nekoliko putanja. A neko će takvoj poeziji (ali i ovakvom tumačenju) ravnodušno prilepiti etiketu »postmodernizma«, i udaljiti je iz kruga »knjiga iz života«, a zatim nastaviti da »žvače slatki hmelj mladosti«, kako bi rekao Danilo Kiš.

Konstanta koju nalazim u **Točki bijega** jeste grč da se skoro u svakom stihu odrede koordinate. I čitalac nikada nije siguran da li to voz poljem juri, ili neki nevidljivi mehanizam okreće pejzaž oko nepokretne kompozicije. U svojoj blistavoj knjizi **Kako da čitamo**, Ezra Pound je zabeležio: »Sve dok se neki pojam ne učvrsti u jednom, određenom značenju, i dok se konačno ne odustane od svakog nastojanja ka sjedinjavanju različitih stvari, bez obzira koliko razlike bile male, sve dotle se svako metafizičko mišljenje lako pretvara u bučkuriš«. To je, svakako, dobar nauk kritičarima, ali ne i pesnicima, jer je pogubno dosegnuti strpljenje kada se gubi žed za obuhvatanjem onog »sve«.

Svako piše iz tačke vlastitog bega, i manje je važno da li se beži pod lepršav barjak nacije, u slatkasti mit odabranog naroda, ili se beži u pejzaže predaka po knjizi. Niko ne može izbeći meru vlastitog dara. Ipak, i kao čitaocu, i kao piscu, bliži su mi preci po knjizi.

Jedan malo poznati italijanski pesnik XIX veka, Rosolaccio Campanaro, imao je hrabrosti da u vreme najvećeg uspona Risorgimenta jeretički zabeleži: »Ideal rodoljublja je i mogućnost da svakog jutra, ako poželim, zamenim naciju kao hotel.«